

Svea hovrätts dom den 3 mars 1989 i målet åklagaren ./ Bertil Ströberg ang grovt spioneri

En kritisk granskning

av Göran Dufwa, jur dr, f d revisionssekreterare

1990 föredrog jag som revisionssekreterare för Högsta domstolen målet åklagaren ./ Bertil Ströberg angående grovt spioneri. Ströberg hade då efter att ha beviljats resning dömts en andra gång av Svea hovrätt och ansökte i Högsta Domstolen om prövningstillstånd, vilket inte beviljades. Liksom flera andra tvivlade jag på att Ströberg var skyldig och sparade mina arbetskopior av öppna handlingar i målet för att kunna tänka mera på bevisfrågorna. Detta har jag gjort då och då under de år som sedan förflutit och nu kommit fram till dels att hovrättens dom grundats på ett felaktigt resonemang dels att Ströberg inte begått det brott han anklagats för.

I det följande skall hovrättens domskäl granskas. Först en kortfattad översikt över målet och granskningen, därefter en mera ingående redogörelse och slutligen tankar om hur en konspiration kan ha skett.

Kortfattad översikt.

Polens ambassad i Stockholm överlämnade till svenska utrikesdepartementet ett brev och uppgav att det lämnats till polska konsulatet i Stockholm av en taxiförare som fått det av okända män vid Stockholms centralstation. Brevet innehöll uppgifter om svenska försvarsanläggningar. Brevskrivaren kallade sig Sven Roland Larsson och erbjöd sig att lämna fler hemliga uppgifter, om 25 000 kr i sedlar sändes i brev till honom med adressen Poste restante, Stockholm 1.

Detta postkontor sattes under polisbevakning. Ett kuvert ställt till Sven Roland Larsson anlände och öppnades av polis. Det innehöll ett brev undertecknat med en otydlig signatur. Brevskrivaren tackade för 200 kr, som han fått för ett "ingripande", och förklarade att han åtog sig ett uppdrag att viss dag på samma postkontor hämta ut en försändelse och lämna den till "någon" men inte ville bli indragen i något brottsligt och därför krävde att denna försändelse öppnades vid överlämnandet.

En tid senare kom Ströberg till postkontoret och frågade efter post till Sven Roland Larsson. Ströberg greps då av polis och berättade följande:

Ströberg hade under en djurgårdspromenad räddat en man från att bli indragen i en bil och sedan fått sällskap med mannen som sade sig heta Sven Larsson in till staden. En tid senare hade Ströberg fått ett brev undertecknat Sven Roland Larsson. I det tackades han för ingripandet på Djurgården och ombads att en viss dag på postkontoret Stockholm 1 hämta en försändelse ställd till Sven Roland Larsson, poste restante. Han skulle sedan gå en angiven väg till Hotell Continentals entré, där han skulle kontaktas av någon som han skulle lämna försändelsen till. Ströberg ombads meddela om han åtog sig detta uppdrag i ett brev, som också det skulle vara ställt till Sven Roland Larsson, poste restante, Stockholm 1. Ströberg hade tvekat något, därför att han haft en svag tanke på att det kunde röra sig om narkotikabrott, men beslutat åta sig uppdraget efter-

som han dels tyckte synd om mannen han träffat på Djurgården dels var nyfiken att se vad det var frågan om. Han hade därför skrivit det brev som anlänt till postkontoret och öppnats av polisen.

I åtalet påstod åklagaren att det var Ströberg som skrivit brevet med de hemliga uppgifterna och sänt det till polska konsulatet med taxichauffören.

Ströberg nekade till detta och hävdade att han utsatts för en konspiration.

Mycket bevisning åberopades av åklagaren och Ströberg efterhand som målet vandrade genom instanserna tingsrätt, hovrätt, HD och hovrätt på nytt. Den rörde i huvudsak frågorna, om det var Ströberg som lämnat ett brev till taxichauffören, om handstil eller språk i detta brev tydde på att Ströberg skrivit det, om Ströberg haft tillgång till de hemliga uppgifter som lämnades i brevet, vilka andra som haft sådan tillgång, hur sannolikt det var att Ströberg genom konspiration av främmande makt eller annan bringats att oskyldig framstå som misstänkt för spioneri, om två andra anonyma brev med hemliga uppgifter som anlänt senare, det ena till Ströbergs advokat, det andra till honom själv, tydde på att Ströberg var oskyldig samt om Ströbergs berättelse om Sven Roland Larsson och brevet från denne kunde vara sann.

I alla dessa frågor utom den sista fann hovrätten i den slutliga domen att varken någon omständighet som band Ströberg vid brottet eller någon omständighet som friade honom blivit styrkt. Berättelsen om Sven Roland Larsson däremot fann hovrätten vara en konstruktion av Ströberg. Hovrätten grundade den slutsatsen huvudsakligen på att den av flera skäl ansåg berättelsen orimlig. På grund härav ansåg hovrätten att åtalet blivit styrkt.

Hovrättens skäl för att anse berättelsen om Sven Roland Larsson osannolik var i korthet följande.

Det var orimligt att främmande makt eller någon annan grupp skulle lägga ned så stora personella resurser som krävdes för att iscensätta djurgårdshändelsen.

En sådan händelse borde i hög grad ha väckt misstänksamhet hos Ströberg med hans ställning och utbildning i säkerhetsfrågor.

Det var "anmärkningsvärt", om Ströberg som den korrekta ämbetsmannatyp han gav intryck av att vara skulle ha slagit följe med en främmande man på en längre promenad och lämnat uppgifter om namn och adress utan att inhämta någon information om mannen.

Det var helt orimligt, att en omvitnat säkerhetsmedveten officer i Ströbergs ställning inte skulle "reagera" över djurgårdshändelsen i förening med brevet från Sven Roland Larsson.

Orimligheten i Ströbergs berättelse stärktes av innehållet i det brev han skrivit till Sven Roland Larsson

Hovrätten pekade också på Ströbergs beteende vid och i anslutning till gripandet.

Genom detta och "vad tingsrätten i övrigt framhållit" fann hovrätten klarlagt, att Ströbergs uppgifter om Sven Roland Larsson och dennes brev och uppdrag var en konstruktion. Den skulle enligt hovrätten göra påståendet om en konspiration trovärdig och minneslappen i Ströbergs lägenhet och hans brev till Sven Roland Larsson var led i brottsplaneringen.

Invändningar mot hovrättens domskäl:

Det främsta skälet för hovrätten att anse Ströbergs berättelse osannolik har varit, att den ansett det orimligt att Ströberg med sin ställning och utbildning i säkerhetsfrågor skulle ha handlat så som han berättat. Detta kan man inte som hovrätten gjort anse bevisa, att Ströberg avsiktligt lämnat viktiga hemliga uppgifter till främmande makt, eftersom detta mot samma bakgrund, Ströbergs ställning och utbildning i säkerhetsfrågor, och dessutom de upplysningar som lämnats om hans personliga egenskaper, är ännu osannolikare. Hovrättens resonemang är både ologiskt och orimligt.

Om Ströberg skrivit brevet till Sven Roland Larsson för skens skull, visste han att det skulle finnas på posten. Hans ärende var då att fråga om det fanns mer till Sven Roland Larsson. Det gjorde han inte. Detta talar starkt för att hans uppgifter om brevet till Sven Roland Larsson är sanna.

Att Ströberg, om han var skyldig, hittat på berättelsen innan han greps och haft god tid att tänka ut den, visar hans minnesanteckningar och brev till Sven Roland Larsson. Frågan blir då om en skyldig Ströberg kan antas ha ansett berättelsen lämpad att få honom att framstå som oskyldig.

För det ändamålet borde den göra det troligt antingen att någon velat använda Ströberg som ovetande budbärare eller att någon velat göra honom misstänkt för spioneri. Att någon använt ett så omständligt och osäkert förfarande som det Ströberg skildrat för att skaffa sig en ovetande budbärare kunde Ströberg inte räkna med skulle bli trott. Berättelsen passade bättre för en konspiration mot honom. Men en sådan kunde Ströberg inte räkna med att kunna göra trolig, med mindre polackerna lämnade över brevet till svensk myndighet. Och det kunde Ströberg inte tro skulle hända, ty det hade veterligen inte hänt och skulle strida mot en underrättelsetjänsts normala uppgift.

En skyldig Ströberg kan alltså inte antas ha ansett berättelsen lämpad att skydda honom mot misstanke. Det är följaktligen inte sannolikt att Ströberg hittat på den.

Vid bedömningen av om det var en konspiration bör man göra klart för sig att polackernas överlämnande av ambassadbrevet - vare sig det var ett brev de fått eller ett brev de tillverkat – visar att de ville åstadkomma en spionskandal. De talade om

att de kände till de hemliga uppgifterna i brevet och de gav svensk polis möjlighet att gripa den som på postkontoret skulle fråga efter svar.

Mera ingående redogörelse.

Den 27 april 1983 inkom till svenska utrikesdepartementet en skrivelse från polska ambassaden i Sverige. I skrivelsen uppgavs följande.

Den 22 april kl 13.00 överlämnades till polska generalkonsulatet ett kuvert adresserat till "Polska Ambassaden /visum". Kuvertet överlämnades av en man i 50-årsåldern klädd i taxiuniform. Vid begäran uppgav han namnet Olsson och skrev "Taxi 0058-8" som sin legitimation. När han tillfrågades varifrån försändelsen kom, svarade han, att 2-3 personer gett honom kuvertet på Stockholms Central och betalat honom för tjänsten. Han uppgav inte deras namn.

Kuvertet öppnades i hans närvaro. Det innehöll ännu ett kuvert på vilket det stod "hemligt". Det var adresserat till "Militärattachen eller Ambasadören". Även det kuvertet öppnades i mannens närvaro. Inuti låg ett papper med handskriven text på svenska. Det visade sig att vi hade att göra med förslag som strider mot beskickningens kompetens och status. Originallet samt de två kuverten bifogas.

Med tanke på ärendets karaktär överlämnar Polska Ambassaden ärendet till Utrikesdepartementet och inväntar tacksamt besked i frågan.

På det ena av dessa kuvert stod

till höger

"POLSKA AMBASADEN
(VISUM)
FRIGGAGATAN 4
STOCKHOLM"

och i övre vänstra hörnet

"VISUMANSÖKAN
ÖVERLÄMNAS"

På det andra kuvertet stod

"MYCKET KONFIDENTIELLT
ÖVERLÄMNAS TILL OCH
BRYTS AV
MILITÄRATTACHEN
ELLER
AMBASADÖREN"

På baksidan av det ena kuvertet stod

"Taxi 00 58 – 8
Olsson"

Det brev ambassaden bifogat löd i den del som senare inte hemligstämplats:

"VI VILL SÄLJA VIKTIG INFORMATION. VI ÄR 3 PERSONER
A – HAR ALL INFO – SLUTAR SNART
B – JAG – MELLANHAND
C – KONTAKTMAN – VET EJ INNEHÅLLET

DETTA ÄR EXEMPEL PÅ VAD VI KAN LÄMNA. MYCKET
MER FINNS. VI KAN SVARA PÅ FRÅGOR OCKSÅ.

OM FORTSATT KONTAKT ÖNSKAS GÖR DETTA:

- MINST 25 000:- I TUSENLAPPAR – ANVÄNDA -

SÄNDS TILL: SVEN ROLAND LARSSON,

POSTE RESTANTE, 101 10 STOCKHOLM.
SENAST DEN 16 MAJ 1983.

- BIFOGA GÄRNA ÖNSKEMÅL. LÄMNA ADRESS

DIT VI KAN SÄNDA MER INFORMATION.

VI KRÄVER ATT VARA ANONYMA: VÅR KONTAKT-

MAN FÅR EJ SKUGGAS. DET GÖR VI (OCH BRY-
TER KONTAKTEN)

VISA OM NI ÄR INTRESSERADE GENOM ATT

PÅ AMBASSADENS BALKONG (ÅT ÖSTER) KNYTA

ETT LITET RÖTT BAND (PÅ RÄCKET). LÅT DET

VARA KVAR TILLS NI SÄNT BREVSVAR."

Vidare innehöll brevet, som åklagaren skulle formulera det i sin stämningsansökan, " uppgifter av hemlig natur under fem avsnitt om svensk försvarsplanering vad gäller ledning och samband med angivande av platser, funktion och betydelse. Platserna är belägna från Skåne i söder till Norrbotten i norr."

Brevet var undertecknat "SRL".

Brevet och kuverten överlämnades till rikspolisstyrelsen och säkerhetspolisen bevakade Stockholm 1, d v s dåvarande huvudpostkontoret vid Vasagatan.

Den 10 maj 1983 ankom ett brev adresserat till Sven Roland Larsson, Poste Restante, 101 10 Stockholm 1. Det undersöktes av polisen och lades tillbaka i poste restante-facket.

Brevet hade följande lydelse:

"S R L-son

Ursäkta att svaret dröjt. Dock före 05-11! Tack för 200:-. De är alltid välkomna till en "smålänning" men det var onödigt. Jag har en bra "sits". Det lilla "ingripande" jag gjorde ska inte betalas med pengar utan med en tacksam blick. Den fick jag. Ett sånt ingripande är för övrigt helt naturligt för varje hederssam man när man ser dumheter!

Nog om det!

Jag blev förvånad över brevet. Varför dessa "turer" ?? Du ska tydligen hämta ut detta brev och en vecka senare ska jag hämta ut något annat (brev ?) och lämna över till "någon".

Ok – jag ska göra som Du vill. Ditt brev är kastat - som Du ville. Jag bekräftar att jag ska hämta ut den 18/5 och lämna över (första gången jag är budbärare). Om jag blir förhindrad 18/5 så försöker jag 19/5 o s v. Jag har ett jobb att sköta! Ett bra jobb. En sak är viktig för mig. Jag ska inte bli inblandad i något som helst brottsligt. Därför måste brevet – eller vad det nu är – öppnas vid överlämnandet. Du lovade faktiskt detta i ditt brev. Om Du ej vill gå med på detta så se till att det är uthämtat före 18/5! Det ska bli intressant att se innehållet!

BS"

Den 20 maj 1983 omkring kl 17.25 kom Ströberg till postkontoret och frågade efter brev poste restante till Sven Roland Larsson. Postkassörskan gav en överenskommen signal till polismän, som befann sig på postkontoret, och lämnade det sist återgivna brevet inneslutet i sitt kuvert till Ströberg, som på väg ut greps av polis och fördes till ett rum bredvid utgången.

Ströberg blev mycket upprörd, svettades och måste lägga sig för att återhämta sig. Han förhörde genast och berättade följande.

Ströberg skulle hämta en försändelse åt en man som, som han träffat under en promenad på Djurgården tidigare under året. Mannen höll då på att bli indragen i en bil men släpptes , därför att Ströberg närmade sig. Mannen blev tacksam för Ströbergs ingripande och de gjorde sällskap in mot staden. Mannen sade att han hette Sven Larsson och Ströberg talade om sitt namn. Senare fick Ströberg ett brev till sin bostad undertecknat Sven Roland Larsson. I brevet låg 200 kr. Brevskrivaren uppgav, att han var den man Ströberg träffat på Djurgården, och

tackade Ströberg för hans ingripande. Han bad Ströberg att den 18 maj 1983 på postkontoret Stockholm 1 hämta ut ett brev som skulle vara adresserat till Sven Larsson, poste restante, och överlämna detta brev till någon som skulle vänta på honom vid Hotell Continentals entré. Om Ströberg ville göra detta, uppmanades han att senast den 11 maj 1983 meddela detta i ett brev till Sven Roland Larsson, poste restante, Stockholm 1. Ströberg uppmanades också att kasta det brev han fått. Han gjorde detta och skrev det brev till Sven Roland Larsson som han nu fått tillbaka.

Poliserna fann Ströbergs berättelse otrolig men tillät att han under diskret bevakning gick till Hotell Continentals entré den väg som han uppgav att Sven Roland Larsson föreskrivit. Där väntade Ströberg tio minuter utan att någon tog kontakt med honom.

Vid de förhör som sedan hölls av polis och i tingsrätten upprepade Ströberg, fastän utförligare, samma berättelse. Han berättade i huvudsak följande:

I mars 1983, troligen söndagen den 20, tog Ströberg en promenad ut på Djurgården. Han gick över Djurgårdsbron och följde Djurgårdsvägen. Hur han gick, när han nådde Friesens park, var han under en skvallning i bil den 24 maj 1983 osäker om. Där kan man fortsätta olika vägar. Han kom i varje fall till Manillaskolan och vek där av till vänster in på Manillavägen. Han gick över Djurgårdsbrunnbron och fortsatte på Djurgårdsbrunnsvägen.

När han närmade sig den plats, där Hunduddsvägen och Kaknäsvägen tar av åt höger, såg han en svart bil, Saab 99 eller 900, parkerad på början av Hunduddsvägen. Den stod vänd mot öster och hade vänster bakdörr öppen. En man verkade kämpa för att komma loss och inte bli indragen i bilen. Ströberg gick fram mot bilen för att se vad som pågick. När han var 5–10 meter från bilen, släpptes mannen. Bilen rivstartades och for bort på Hunduddsvägen.

Mannen var mycket upprörd, "på gränsen till gråt". Ströberg sade något till honom men kommer inte ihåg vad. Mannen skakade till en början bara på huvudet. Ströberg föreslog att de skulle "gå och ringa" men det ville mannen inte. Ströberg frågade då, om han ville slå följe med honom in mot staden, Det ville mannen och de gick Djurgårdsbrunnsvägen. Under promenaden lugnade mannen sig och de samtalade mer och mer. Ströberg talade om vad han hette och mannen sade att han hette Sven Larsson. På Ströbergs fråga var han bodde svarade mannen "söder om Stockholm". Då de gick Storgatan framåt, frågade Ströberg, om mannen skulle åka tunnelbana, vilket han bejakade.

Mannen frågade var Ströberg bodde. Vid polisförhör den 20 maj 1983 uppgav Ströberg att han gav mannen ett kort på vilket hans namn och telefonnummer till arbetet var tryckt och på vars baksida Ströberg skrev sin adress. Vid polisförhör nästa dag sade Ströberg, att han inte var säker på att han lämnade sitt kort till mannen utan trodde, att han sade att han bodde vid Valhallavägen och även sade husnumret. Om anledningen till de olika uppgifterna uppgav Ströberg i tingsrätten, att han förväxlat tillfället med ett tillfälle, då han lämnat en

person sitt visitkort, och att han sedan erinrat sig, att han under promenaden var iförd kläder som han inte förvarade visitkort i.

Ströberg och mannen skildes åt med orden "Vi ses" eller något liknande.

Mannen var i 30-40-årsåldern. Han hade ett "mörkt utseende", svart kraftigt hår och bruna ögon och var klädd i en mörkbrun skinnjacka. Han bröt på något utländskt språk eller hade någon dialekt. Ströberg uppfattade honom som en invandrare.

Troligen sista veckan i april fick Ströberg ett maskinskrivet brev på en halv A 4-sida från Sven Larsson. I kuvertet låg också två hundrakronorsedlar. Sven Larsson tackade Ströberg för ingripandet på Djurgården och skrev att Ströberg dykt upp i ett för honom synnerligen allvarligt skede men att händelsen kanske såg allvarligare ut än den var. Han frågade om Ströberg ville hjälpa honom genom att den 18 maj vid 17-tiden hämta en postförsändelse på Stockholm 1 och lämna den till någon som väntade i entrén till Hotell Continental. Ströberg skulle då gå dit över Klarabergsviadukten. Om Ströberg ville göra detta, skulle han bekräfta det i ett brev före den 11 maj till Sven Roland Larsson, poste restante, Stockholm 1. Ströberg ombads också att kasta det mottagna brevet när han läst det.

Ströberg läste brevet ett par gånger och funderade över vad han skulle göra. Han bestämde sig för att sannolikt åta sig uppdraget, därför att han antog att Sven Roland Larsson var en "rädd kille som var utsatt för något" och var förhindrad att själv hämta försändelsen eller hade "problem och behövde hjälp". Innan Ströberg kastade brevet i en soppåse, noterade han huvudpunkterna i det. Han gör alltid en lathund eller disposition när han skriver brev. Men dessa anteckningar tjänade två syften, att sammanfatta brevet han fått och att utgöra stolpar för svaret..

Dessa anteckningar togs i beslag vid husrannsaking i Ströbergs bostad. De fogades i fotokopia vid tingsrättens dom och i avskrift vid hovrättens dom 1989. Lydelsen var följande:

" ?

Sven-Roland Larsson

1. Tack för hjälp! Allvarl situa . Lovade återkomm.200:- ! Förlitan!
2. Mest på skämt – inte riktigt – skall berätta
 - a/ Bekräfta att brevet kommit till S R L helst före den 11/5 1983
 - b/ Hämta ut ev PR – post till SRL den xxx vid 17-tiden ?? Lämna samtidigt ett enkelt paket till påh adr från S R L = leg
 - c/ Förstör brevet, lär in vad där står!
 - d/ Efter hämtning – överlämna till p som tar kontakt. Troligen ej S R L ?? Diverse turer ing Cont

e/ Ok! Får kolla!
f/ Mer ers! hjälp viktig ”

I hovrättens avskrift har ”Allvarl situa” felaktigt återgivits med ”Aktuell situa”.

Dessa anteckningar förklarade Ströberg enligt tingsrättens dom på följande sätt:

Att han satt ett bindestreck mellan Sven och Roland samt ett frågetecken över bindestrecket beror på att han ”smakade på” hur namnet skulle se ut som dubbelnamn. Frågetecknet har följaktligen ingen särskild betydelse.

Ordet ”Förlitan” var däremot viktigt. Sven Roland Larsson skrev i brevet att ”jag har känt och känner stor förlitan till dig”.

Uttrycket ”Mest på skämt etc.” var en nedtoning av allvaret i det mottagna brevets inledning. Detta skedde ungefär genom orden ”det som ser ut som skämt kan vara allvarligt”. (I vadeinlagan till hovrätten den 18 juli 1983 anmärker Ströberg, att detta citat rätteligen skall lyda ”det som ser allvarligt ut kan vara ett dumt skämt”) Ströberg vill minnas att just ordet ”skämt” användes i brevet.

Det datum, som överstrukits i punkten b), är ”18/5”. När Ströberg gjorde överstrykningen kan han ej erinra sig.

De två frågetecknen efter ”vid 17-tiden” betyder att Ströberg var konfunderad och kan ses om en kommentar till innehållet.

Ordet ”förstör” är för Ströberg synonymt med ”kasta bort” som det stod i det mottagna brevet.

”Diverse turer” syftar endast på att han i brevet anmodades att passera Klarabergsviadukten på väg till Hotell Continental.

Anteckningen ”Mer ers! hjälp viktig” tar sikte på att Ströberg i brevet utlovades ersättning – troligen taxipengar m.m. – om han utförde uppdraget och att det utsades att hans hjälp ansågs viktig.

I övrigt stod det mycket i det mottagna brevet som Ströberg ej ”strukturerade”.

Ströberg berättade vidare följande.

Till följd av pressande arbetsförhållanden och en tjänsteresa dröjde det till slutet av första veckan i maj innan Ströberg besvarade brevet. Han skickade det den 9 maj. Han blev också av arbete och privata angelägenheter – han tittade på en lägenhet – förhindrad att hämta ut försändelsen före den 20 maj. Då gick han till Stockholm 1 för att utföra Sven Roland Larssons uppdrag. Han kom dit troligen kl 17.25. Han vill minnas, att han i kassan frågade om det fanns ”någon poste restante till Roland Larsson”. En kvinnlig expeditör försvann ett tag och återkom

med ett brev, som hon lämnade ut. Ströberg märkte inte att det var det brev som han själv skrivit, förrän han i det närmaste lämnat lokalen. Han frågade inte efter ytterligare post, eftersom han utgick från att han fått vad som fanns att få. I postkontorets yttre hall blev han gripen. Han hann därför inte fundera över vad han skulle göra.

Gripandet gjorde att han blev matt och chockad. Han behövde lägga sig ned och frågade, om han fick lägga sig på ett bord. Det har tidigare förekommit att han svimmat i olika sammanhang. Han fick inte klart för sig varför han greps men antog att det berodde på den försändelse han skulle hämta.

Den 5 maj 1983, alltså innan Ströberg gripits, hade **taxiföraren Johan Olsson** hörts av polis och berättat:

Fredagen den 22 april vid middagstid stod han med sin taxi i taxistationen vid norra änden av Stockholms Centralstation. En man kom fram och frågade, om taxi körde ärenden utan att någon person följde med. Olsson svarade jakande och mannen uppgav att han letat efter Friggagatan och inte hann att åka dit själv. Han frågade vad det kostade att få ett brev överlämnat till polska konsulatet på Friggagatan och Olsson svarade att det rörde sig om cirka 30 kr. Mannen sade då "Du får 50 kronor" och överlämnade ett kuvert, på vilket det stod skrivet "visumhandlingar"

Mannen var cirka 45-50 år gammal. Han var slätrakad och hade inte glasögon. Han var respektabelt klädd i en beige överrock snarlik en trenchcoat. Han talade ren svenska och var absolut svensk. Av språket att döma kunde han mycket väl vara stockholmare.

Olssons bil stod som första bil vid stationen. Efter denna stod endast en taxibil. Föraren av den var en bekant till Olsson som heter Karl-Erik Jarlhäll. Han såg hela händelseförloppet.

Olsson körde till polska konsulatet. En vakt släppte in honom. Där träffade han en dam som kunde litet svenska och bad honom vänta. Han blev sedan visad in i ett annat rum till en herre som inte kunde svenska men talade engelska. Han bad Olsson sitta ned och sade att han skulle försöka skaffa någon som kunde tala svenska, Han avlägsnade sig och kom tillbaka efter en kort stund och sade att han inte kunde hitta någon. Han var mycket artig och bjöd på cigaretter. Han öppnade kuvertet, som bestod av ett ytter- och ett innerkuvert och tittade på brevet utan kommentar. Han förstod till en början inte att Olsson var taxichaufför. När han fick det klart för sig bad han om namn och taxinumner. Olsson fick därefter lämna konsulatet

Den 5 maj 1983 hade även **Karl-Erik Jarlhäll** hörts och berättat:

Den 22 april stod Jarlhäll med sin taxi i taxistationen vid Centralstationen. Han såg en man gå fram till den framförvarande taxibilen, som kördes av Olsson. Mannen samtalande med Olsson, överlämnade ett brev och gick sedan därifrån.

Jarlhäll hörde inte vad mannen sade eftersom avståndet var för långt. Mannen var i 45-55-årsåldern, ungefär lika lång som Olsson men kraftigare. Han var klädd i en enklare överrock och var barhuvad. Han var mörkhårig och såg inte ut som en svensk. Innan Olsson körde iväg, talade han om för Jarlhäll, att han fått en körning med ett brev till polska konsulatet. På kvällen samma dag träffade Jarlhäll åter Olsson, som berättade att han varit på konsulatet och haft vissa problem innan han fick gå därifrån

Den 21 maj 1983 anordnade polisen en **konfrontation**, då Olsson bland sex män inte kunde peka ut Ströberg som den man som överlämnat ett brev till honom vid Centralen

Olsson hördes som vittne i tingsrätten och uppgav då:

Det var strax efter kl 12.30 som han fick uppdraget att köra med ett brev till Friggagatan. 4. Mannen som lämnade brevet hade en rock som såg ut som en gabardinrock och var brun. Den kvinnliga tjänstemannen på konsulatet tog emot brevet. Hon bad Olsson vänta och gick in i ett angränsande rum med brevet. (När Olsson sedan hördes i hovrätten den 26 september 1983 sade han, att hon verkade uppskrädd och att han tyckte det var en konstig stämning hela tiden han var på konsulatet) Efter en stund kom hon ut och bad Olsson gå in i det rummet. Hon talade inte svenska. Det gjorde inte heller mannen som Olsson träffade i det inre rummet. Han frågade om Olsson talade engelska men det nekade Olsson till. Mannen gick då för att få tag på någon som talade svenska men kom tillbaka utan att ha fått det. Vad Olsson kunde höra frågade mannen inte varifrån Olsson fått uppdraget att komma med brevet. Olsson minns inte att han försökte förklara att han fått det vid Centralstationen. Mannen sprättade upp ett brunt kuvert med en papperskniv. Han drog ut ett vitt papper litet grand, tittade som hastigast på det och stoppade in det igen. När han förstod att Olsson var taxichaufför, bad han om Olssons namn och taxinumret. Det hjälpte Olsson mannen att skriva på baksidan av ett brunt kuvert

I tingsrätten åberopade åklagaren in- och utpasseringsbesked från Ströbergs arbetsplats, som visade att Ströberg den 22 april 1983 - den dag då Olsson utförde uppdraget - varit borta från sin arbetsplats från kl 11.43 till kl 12.56 .

Ströberg berättade om den dagen följande:

Han brukar äta lunch på arbetsplatsen. Denna dag beslöt han att först gå till sin bostad för att läsa ett brev från en advokat i anledning av förestående skilsmässa. Han väntade telefonsamtal om detta på eftermiddagen. Han hade även glömt sina matkupper. Han läste brevet och jämförde det med ett annat. Han hittade inte sina matkupper och åt därför filmjolk hemma. Sedan gick han tillbaka till arbetsplatsen. Han brukar gå civilklädd på fredagar och var förmodligen klädd i en mörk blazer, mörkgrå byxor, en svart överrock av trenchcoattyp och en svart keps. Sedan 1959 använde han glasögon.

I tingsrätten åberopades också utredning angående

Ströbergs möjlighet att lämna uppgifterna i ambassadbrevet och det men för rikets försvar dessa medförde,

fingeravtryck på ambassadbrevet och de bifogade två kuverten,

jämförelse av skriften i ambassadbrevet och prover på Ströbergs handstil,

samt språklig jämförelse av ambassadbrevet och handlingar författade av Ströberg

TINGSRÄTTENS DOM

Tingsrätten anförde som domskäl,

att de tankar om konspiration från främmande makt, som Ströbergs offentliga försvarare, advokaten Rolf Lundqvist, framfört, inte var så verklighetsförankrade att de borde vinna beaktande,

att det inte fanns anledning anta annat än att det var för ekonomisk vinning som ambassadbrevets författare velat få den kontakt som föreslogs,

att ambassadbrevet på grund av den militära informationen och dess avfattning måste antas vara skrivet av en militär,

att Ströberg tillhörde den mycket begränsade krets av personer som kunnat lämna uppgifterna,

att Ströberg den 20 maj 1983 kl 17.25 på Stockholm 1 frågat efter en försändelse till Sven Roland Larsson,

att Ströberg vid gripandet genast utgick från att det berodde på detta,

att Ströberg då råkade i ett chocktillstånd,

att Ströbergs berättelse om sammanträffandet med Sven Roland Larsson och brevet från denne var i och för sig mindre trovärdig,

att det var än mera osannolikt, i själva verket orimligt, att Ströberg med den bakgrund han hade i god tro skulle ha ställt sig till förfogande som budbärare på det sätt och under de betingelser han uppgivit,

att Ströberg, om han inte gjort detta, måste ha skrivit brevet till Sven Roland Larsson för skens skull för att underbygga sina uppgifter om att han endast var budbärare för den händelse han skulle misstänkas ha skrivit ambassadbrevet,

att Ströbergs anteckningar om Sven Roland Larsson mera föreföll vara ett planeringsmaterial eller en åtgärds katalog än anteckningar om innehållet i ett mottaget brev,

samt att Ströberg den 22 april 1983 kl 11.43 - kl 12.56 uppehållit sig utom arbetsplatsen och att det klarlagts, att han under denna tid haft tillfälle att själv eller genom ombud lämna ambassadbrevet till Olsson.

Tingsrätten noterade också,

att Ströberg av sin omgivning uppfattats så lojal och skötsam, att de för de flesta tedde sig onaturligt att han skulle ha begått ett grovt brott riktat mot Sverige

och att Ströberg gjort detta för ekonomisk vinning inte tedde sig särskilt sannolikt mot bakgrund av den förhållandevis goda ekonomi, som han enligt vad som framkommit hade.

Tingsrätten fann slutligen,

att en samlad bedömning av samtliga de omständigheter som framkommit i målet medförde, "att det måste anses ställt utom allt tvivel, att det är Ströberg som skrivit ambassadbrevet och låtit överbringa det till den polska beskickningen".

Tingsrätten dömde Ströberg för grovt spioneri till fängelse sex år.

En ledamot av nämnden var skiljaktig och fann att åtalet inte var tillförlitligen styrkt.

HOVRÄTTEN

Ströberg överklagade till hovrätten och yrkade att åtalet skulle ogillas.

Hovrätten fastställde den 26 oktober 1983 tingsrättens dom.

En adjungerad ledamot och en nämndeman var skiljaktiga. De ansåg att bevisningen inte hade sådan styrka att den band Ströberg till ambassadbrevet.

HÖGSTA DOMSTOLEN

Ströberg fullföljde talan till Högsta domstolen.

Den 21 november 1983, då Ströberg satt häktad, mottog hans offentlige försvarare ett anonymt brev, som var poststämplat i Skövde den 19 samma månad. Brevet – kallat novemberbrevet - innehöll namnen "Strömberg" och "Sven R Larsson" och

”uppgifter om vissa hemliga militära förhållanden av liknande slag som de i ambassadbrevet”. Det överlämnades till åklagare och förundersökning inleddes.

Den **17 januari 1984** avslog HD, som tagit del av den utredning som därtills gjorts om novemberbrevet, Ströbergs begäran om prövningstillstånd.

Den 18 februari 1985 ansökte Ströberg om resning. Han åberopade då

novemberbrevet och utredning om detta,

ett utlåtande av freds- och konfliktforskaren Wilhelm Agrell om möjligheten av utländsk inblandning i ambassadbrevets tillkomst och överlämnande

och en promemoria av översten Filip Grudemark

samt att det i samma hus vid Valhallavägen och på samma våningsplan som Ströberg samtidigt som han bodde en sovjetisk medborgare som lämnade Sverige i maj 1984 trots att han hade visum till april 1985..

Den **18 juli 1985** avslog HD denna resningsansökning.

Ströberg ansökte på nytt om resning och åberopade då bl a

ett anonymt brev som han uppgav sig ha mottagit i sin bostad den 12 januari 1987 - kallat januaribrevet - och

nya jämförande skriftanalyser

Den **30 juni 1988** beviljade HD resning. I beslutet yttrade HD

att januaribrevet i förhållande till ambassadbrevet och novemberbrevet innehöll delvis helt ny information ,

att vissa hänvisningar till ambassadbrevet och novemberbrevet klart talade för att författaren av januaribrevet kände till innehållet i dem

men att det på föreliggande material inte gick att bedöma, om Ströberg kunnat ha den hemliga information som fordrades för att kunna författa januaribrevet eller hur sannolikt det var att han eller någon som han anlitat hade skrivit det.

HD ansåg dock att de nya skriftundersökningarna gav anledning till tvivel om Ströberg själv skrivit ambassadbrevet. Med hänsyn till detta, att tillkomsten av november- och januaribreven inte hade klarlagts samt att det fanns omständigheter som talade emot att de författats av Ströberg eller i dennes regi, ansåg HD att det förelåg synnerliga skäl till ny prövning av frågan om Ströberg gjort sig skyldig till det brott som hovrättens dom avsåg.

Ströberg hade, sedan han greps och anhölls den 20 maj 1983 och häktats den 27 i samma månad, varit häktad till dess hovrättens dom vann laga kraft genom HD:s beslut den 17 januari 1984. Från den dagen hade fängelsestraffet verkställts och Ströberg hade frigivits villkorligt den 20 maj 1986.

HOVRÄTTEN

När hovrätten andra gången prövade åtalet mot Ströberg, upptogs åtskillig bevisning.

Överstelöjtnanten Ingemar Strandberg hördes som vittne och berättade:

Han hade fått sin utbildning i flygvapnet och gått den allmänna och den högre stabskursen på flygkrigshögskolan. Huvuddelen av sin tid hade han varit kopplad till spaningsflygsystemet och till underrättelse- och säkerhetstjänst. Han kom officiellt till underrättelsesidan 1960 när han tjänstgjorde på flygstabens underrättelseavdelning. Var sedan på försvarsstabens underrättelseavdelning 3-4 år. Lärare på militärhögskolan i sex år, där han undervisade i bl a underrättelse- och säkerhetstjänst på flyglinjen. Var därefter chef för underrättelse- och säkerhetsavdelningen i milo syd 1970 -75. Kom sedan till F 11 i Nyköping och första flygskaderstaben som operativ chef för flygspaningen och chef för flygspaningens underrättelsetjänst. Det innebar att han också var chef för flygvapnets underrättelseskola. Från 1981 till pensioneringen 1988 var han chef för flygstabens underrättelse- och säkerhetsavdelning och var därmed också säkerhetschef för flygvapnet.

Ett par gånger om året hade han stora säkerhetsgenomgångar med flygstabens personal. De gick i huvudsak ut på främmande makts intresse att komma över uppgifter. Han hade inte varit inkopplad på utredningen om Ströberg. Den hade handlagts av försvarsstabens säkerhetsavdelning. Strandberg hade läst de öppna delarna av polisutredningen och domarna i målet. De hade diskuterat det på avdelningen.

”Det är saker som stöter en, när man tänker på det här. En konsulattjänsteman öppnar inte ett kuvert som är ställt till ambassadören eller försvarsattachén. Det vore att förbereda sitt eget hemsändande.”

Sådana fall som fallet Ströberg kan förekomma. Men det är ofta genanta saker. Ofta tystas de ner. Strandberg kunde inte påminna mig att han hört om något fall som liknade det här. Men man vore dum om man repeterade något man gjort tidigare.

Det fanns inget i Ströberg-fallets händelseförlopp som sade Strandberg att det inte kunde vara en konspiration från främmande makt. Det fanns inget som sade att det inte skulle gå att genomföra. Strandberg hade ingen uppfattning om vilka resurser som krävdes. Det byggde på en god research och stor tur. Tar man inte en chans så får man inget utfört i den här branschen.

En sådan här operation tar väldigt lång tid att genomföra. Man måste göra personforskning. Man måste finna rätt man. Man måste ha haft information från någon som känner Ströberg mycket väl. Det måste vara möjligt att Ströberg skuggats under en lång tid.

Strandberg tyckte det var ett genialiskt drag att göra så som djurgårdshändelsen beskrivits. Om Ströberg sagt nej till kontakten eller visat upp brevet hade ingen skada varit skedd. Ingen på östsidan skulle ha åkt dit för det.

De som planerade sådana här saker hade specialutbildning. Det fanns i den sovjetiska generalstaben ett särskilt direktorat som sysslade enbart med det här jobbet. Maskerade operationer och desinformation.

Wilhelm Agrell, docent i historia, hördes som sakkunnig och uppgav:

Han hade tjänstgjort på flygstabens underrättelseavdelning 1974 – 76 och vid försvarsstabens underrättelseavdelning 1976 -1978 . Därefter hade han forskat vid Lunds universitet och 1985 avlagt doktorexamen i historia med en avhandling om svensk försvars- och säkerhetspolitik .

Kunskapen om amerikanska, sovjetiska och östeuropeiska underrättelseorganisationer och deras verksamhet är betydande. Inom de här organisationerna har man etablerat särskilda organ för hemliga operationer och desinformation. Samtliga warschawapaktsländer etablerade under 1950-talet inom sina underrättelseorgan särskilda enheter för desinformation och vilseledande åtgärder. Detta skedde med fast styrning och koordinering från Moskva. 1965 inleddes en direkt samverkan mellan Warschawapaktsländernas desinformationsenheter. I litteraturen finns ingående beskrivningar av operationer. Genomgående för dem är påfallande förslagenhet, den mycket intima kännedom om motståndaren, som man strävar efter och i många fall lyckas skaffa, och de ibland till synes oproportionella resurser som avdelas. I många operationer är man beredd acceptera stora risker.

Warschawapaktens underrättelseunderlag måste vara mycket omfattande och detaljerat. Det är förmodligen ojämnt. Det är lättare att få information om fasta anläggningar än om förhållanden som ändrar sig. När det gäller fasta anläggningar har man tid att samla material och lägga pussel. Min bedömning är att man inom Warschawapakten har mycket goda kunskaper om de fasta anläggningarna i det svenska försvaret. Flygvapnets olika stridsledningscentraler, framför allt luftförsvarscentraler och radargruppscentraler, är i hög grad allmänt kända. Deras signaltekniska samband är i drift näst intill kontinuerligt. Det är med signalspaning mycket lätt att följa sambandet mellan dessa centraler och med flygförband i luften

I den konspiration som diskuteras i detta mål bör det inledande steget vara en kartläggning av Ströbergs bakgrund och tjänsteförhållanden. Kanske framför allt

hans personliga förhållanden och karaktärsdrag. Nästa steg bör vara iscensättande av händelserna på Djurgården. Där skall Ströberg ges intrycket, att han ingriper i något som han av en ren händelse blir vittne till. Nästa steg blir ett fiktivt överlämnande av en försändelse till polska konsulatet på ett sådant sätt att det kan beläggas i efterhand och vid en tidpunkt som sammanfaller med Ströbergs bortovaro från arbetsplatsen. De två led som sedan följer kan genomföras oberoende av varandra. Det ena är att ambassadbrevet med koppling till taxibudet överlämnas till UD. Det andra är att den ovetande Ströberg kontaktas i Sven Roland Larssons namn och förmås att sända ett svarsbrev till poste restante och i bästa fall att bege sig till Stockholm 1 för att hämta ut en försändelse.

Genomförandet av djurgårdshändelsen kan knappast ha erbjudit en organisation för hemliga operationer några större problem. Missade man på någon kontaktpunkt, fanns det möjlighet till omtagning. Vi vet inte, hur många missar man haft, innan man fick napp, hur många gånger man passat på Ströberg, innan han fanns på rätt plats vid rätt tid. Ströbergs reaktioner på Djurgården var inte svåra att förutse. Här fanns också ett manöverutrymme. Om Ströberg tvekat att ingripa, hade Sven Roland Larsson kunnat ropa på hjälp eller på annat mera aktivt sätt dra in honom i händelseförloppet. Alla operationer som har ett inslag av kontakttagande innehåller en osäkerhet och en viss risk. Den här typen av kontakttagande sker i rätt stor omfattning med en mängd olika syften.

Mot djurgårdshändelsen har inväntats att så borde en person i Ströbergs ställning inte ha reagerat. Jag finner den typen av resonemang verklighetsfrämmande, därför att verkligheten är full av personer som blir lurade på det mest märkliga sätt. Gemensamt är ofta att det i efterhand framstår som orimligt och litet löjligt att man blivit lurad. Detta gäller även personer i mycket ansvarig ställning. Det finns en rad händelser av den typen.

Taxibrevet var nödvändigt för att visa att polska konsulatet mottagit en försändelse vid en tid då Ströberg var borta från sitt arbete. Det förutsatte en hel del koordinering. Men det var möjligt att utnyttja alternativa tider. Hade man missat kunde man ha gjort ett budförfarande på kvällstid eller på ett veckslut.

Överlämnandet av ambassadbrevet till UD är en på många sätt märklig händelse. Konsulatet mottar försändelsen fredagen den 22 april och torsdagen den 28 överlämnar ambassaden brevet till UD. För polackerna är det ett militärt underrättelseärende som handläggs av den insamlade sidan av den militära underrättelsetjänsten. Det skulle gå vidare till den polska underrättelsetjänsten i Warschawa och från den till den sovjetiska militära underrättelsetjänsten. Man skulle vara ställd inför en rad svåra frågeställningar som man måste kontrollera, innan man kan avgöra hur man skall handskas med ett sådant brev. Man måste kontrollera om uppgifterna om militära anläggningar är korrekta. Man kan inte göra något med brevet förrän man vet det. Det kräver omfattande kontroller. Man måste kontrollera i det stora underrättelsesystemet om det skett andra liknande händelser. Det är särskilt viktigt, om man misstänker en provokation.

Misstänker man att det är ett genuint kontaktförsök, måste man kontrollera om det är en person som gjort kontaktförsök via andra kanaler. Man måste kontrollera med sina underställda organ och med andra östeuropeiska underrättelsetjänster. Vad är det för slags person som skrivit brevet? Vem har informationskapabilitet till det? Det är en mycket omfattande utredning man måste göra, innan man kan bli på det klara med vad det är för sorts brev. Först då kan man bestämma hur man skall agera. Det måste rimligen ha tagit längre tid än de få dagar som förflyter.

Det är ytterst osannolikt att man kunnat komma till slutsatsen att det var en svensk provokation. Brevet innehåller kvalificerat hemliga uppgifter om svenska militära anläggningar. Man har ju en säkerhetstjänst för att skydda de här förhållandena. Om säkerhetstjänsten lämnar ut dem till främmande makt för att på det sättet komma åt den säkerhetshotande verksamheten., fördärvar den det den är satt att skydda. Om man trots allt trott att det var en svensk provokation, vad hade då hindrat att man underlåtit att göra något?

Om man trodde att det var en spion som självmant anmälde sig, hade man ingen anledning att räcka svenska säkerhetspolisen en hjälpende hand att snabbt täta en läcka.

Genom mottagandet av brevet hade man från polsk sida inte gjort sig skyldig till något som helst förgripligt, något som helst som skulle kunna utnyttjas mot dem i politiskt syfte. Ambassaden har ingen skyldighet att redovisa eller lämna över inkommande post till svenska myndigheter. Sammantaget finns det flera omständigheter kring handläggningen som tyder på att ambassadbrevet är en konstruktion.

Byråchefen Christer Ekberg hördes som sakkunnig dels inför öppna dels inom slutna dörrar.

Ekberg var då polischef sedan 1972 och hade i rikspolisstyrelsen haft ansvaret för kontraspionaget sedan 1979.

Ekberg uppgav i den öppna delen:

Jag ifrågasätter mycket starkt att det finns tillräckliga motiv för en sådan operation mot en relativt obetydlig person som Ströberg.

Främmande makt har de resurser som krävs, men jag är helt övertygad om att man inte utnyttjar dem på det här sättet. Den här typen av operation kräver en mycket stor förberedelse. Den kräver spaning, rekognosering och ganska mycket personal. Man måste använda radio. Om Ströberg inte förut promenerat på Djurgården, måste man omdisponera sina resurser ganska kraftigt. Jag ställer mig frågande till hur det skulle kunna ske.

Ingen underrättelseorganisation skulle använda en taxichaufför för att sända ett brev med viktig information. Vem kunde lita på att han inte kastade brevet?

Det finns ingen möjlighet att det är en konspiration.

Agrell hörde den öppna delen av förhöret med Ekberg och yttrade därefter

Ekbergs resonemang om djurgårdshändelsen är inte hållbart. Jag kan inte se att man måste vara ute på sta'n med patruller åt alla håll där Ströberg kan tänkas röra sig. Det måste vara lätt att organisera att en bil med tre personer skall befinna sig på Ströbergs promenadväg. Ströberg är inte medveten om att han är förföljd eller övervakad. Det skulle vara mycket enkelt att följa efter honom på avstånd och, när han kommit in på Djurgården, köra förbi honom och lägga sig i bakhåll på en lämplig plats.

Att taxichauffören så som Ekberg invänt hade kunnat kasta brevet var inget hinder, eftersom man kunde kontrollera om brevet kom fram till konsulatet. Då hade man bara behövt göra en omtagning av den här delen. Om Ströberg är gärningsman tar han en större risk, därför att han inte har möjlighet att kontrollera om polska konsulatet tagit emot brevet.

Hovrättens domskäl

Hovrätten redovisade i sin prövning under skilda rubriker.

De händelser som föregått ambassadbrevets överlämnade till utrikesdepartementet.

Att försändelsen levererats till ambassaden med taxi var förenligt med både konspiration mot Ströberg och att Ströberg var gärningsman och ville få det att framstå som ett led i en komplott. Ströberg var dock vare sig bunden till eller utesluten från att ha gett taxiföraren uppdraget.

Man kunde inte heller av taxiförarens mottagande på konsulatet och händelserna där, överlämnandet av ambassadbrevet till utrikesdepartementet eller ambassadens uppgifter i sitt brev dra några säkra slutsatser.

Informationskapaciteten beträffande ambassadbrevet

Ströberg tillhörde en begränsad krets som kunnat lämna informationen i ambassadbrevet och det kunde inte uteslutas men var utomordentligt osannolikt att denna information tidigare varit känd av främmande makt. Informationen i ambassadbrevet var därför förenlig såväl med att Ströberg var gärningsman som att han var utsatt för en konspiration.

Språkanalys av ambassadbrevet m m

Den gav inte underlag för några säkra slutsatser.

Skriftanalyser av ambassadbrevet m m

Dessa varken band Ströberg vid att ha skrivit ambassadbrevet eller friade honom från detta.

November- och januaribreven

Novemberbrevets innehåll talade för att dess författare känt till viss del av det hemliga avsnittet i ambassadbrevet. Summeringar i januaribrevet förutsatte kännedom om siffrorna i de båda tidigare breven.

Utredningen kunde inte binda Ströberg vid eller utesluta honom från att vara författare eller uppgiftslämnare till november – och januaribreven.

Konspirationsteorierna

Utredningen visade att det internationellt sett fanns exempel på konspirationer. Det var därför inte i och för sig uteslutet att främmande makt haft intresse av att utnyttja Ströberg för en konspiration. Frågan var närmast hur pass rimliga och verklighetsförankrade konspirationsteorierna kunde antas vara i detta fall.

Utredningen hade inte givit något påtagligt stöd för att Ströberg varit utsatt för en konspiration. Rimligheten av konspirationsteorierna måste slutligt bedömas med hänsyn till Ströbergs uppgifter om Sven Roland Larsson.

Om detta skrev hovrätten:

”Sven Roland Larsson

Bertil Ströbergs uppgifter om mötet med Sven Roland Larsson och det efterföljande brevet från denne är mycket utförliga när det gäller neutrala omständigheter men motsägande och undanligande i känsliga delar.

Efter att vid tingsrätten ha beskrivit en dramatisk scen, där en man förefaller kämpa för att komma loss och för att undvika att bli indragen i en bil, har Bertil Ströberg i hovrätten beskrivit händelsen som ett intermezzo. Bertil Ströberg, som själv – i andra avseenden – beskrivit sig som nyfiken, frågar inte alls personen vad som hänt. Han lovar dock ”sitt stöd om det skulle behövas”. Han lämnar vidare ut namn och adress till en person, som han uppfattat som invandrare, som presenterat sig som Sven Larsson och som själv inte lämnat andra uppgifter om sig själv än att han bor ”söder om Stockholm”.

Den beskrivna händelsen i sig borde hos vem som helst framstå som märklig. För Bertil Ströberg borde den i hög grad ha väckt hans misstänksamhet med den ställning och den utbildning i säkerhetsfrågor som han hade. Det förefaller också anmärkningsvärt att Bertil Ströberg som den korrekta ämbetsmannatyp han ger intryck av att vara skulle ha slagit följe med en främmande man på en längre promenad in mot staden, ha lämnat uppgifter om sitt eget namn och sin adress utan att inhämta någon information om Sven Roland Larsson samt

senare ha tagit emot 200 kr som tack för sitt "ingripande" (jfr brevet till S R L-son, domsbilaga B) om händelsen varit av intermezzokaraktär. Är åter uppgiften om att det rörde sig om en dramatisk händelse som krävde ett "ingripande" riktig är det helt oförståeligt att Bertil Ströberg handlat på sätt som skett utan att först ha fått en rimlig förklaring till mannens belägenhet.

Bertil Ströberg säger sig därefter från samma person ha fått ett brev, som han uppmanats att förstöra eller kasta. Han säger sig ha gjort det av den anledningen men också därför att han inte ville ha kvar ett sådant brev som han tyckte var obehagligt. Han anser sig dock behöva göra vissa anteckningar för att kunna besvara det brev han kastat. Bertil Ströberg har i det läget än större anledning att fatta misstankar. Han har för övrigt haft svårt att på ett tillfredsställande sätt förklara flera av anteckningarna.

Bertil Ströberg har uppgett att han åtagit sig Sven Roland Larssons uppdrag av hjälpsamhet och litet nyfikenhet och därför att han kände sig moraliskt förpliktad att inte bara behålla de 200 kr han fått och inte gjort rätt för.

Det framstår som helt orimligt att en omvitnat säkerhetsmedveten officer i Bertil Ströbergs ställning inte skulle reagera över Djurgårdshändelsen i förening med brevet från Sven Roland Larsson – en praktiskt taget helt okänd person – med dess inslag om förstörande av brev, om svar under Poste Restante, om begäran att hämta ut ett annat brev till Sven Roland Larsson under samma adress och om att efter "turer", d v s en konspirativ promenad, överlämna det brevet till en okänd person i en hotelloobby.

Redan de nu behandlade omständigheterna gör det ytterligt svårt att sätta tilltro till vad Bertil Ströberg har berättat om Sven Roland Larsson.

Orimligheten i Bertil Ströbergs berättelse stärks av Innehållet i det brev som han ostridigt skrev till Sven Roland Larsson. Brevet är ställt till "S R L:son" och undertecknat "BS", vilket framstår som märkligt, när en person med Bertil Ströbergs bakgrund skriver ett brev till någon som han endast flyktigt träffat. I brevet säger Bertil Ströberg bl a med syftning på det uppdrag han åtar sig att det är "(första gången jag är budbärare)", något som, om hans berättelse är riktig, borde verkat klart alarmerande. Vidare sägs "om jag blir förhindrad 18/5 så försöker jag 19/5 o s v." Med hänsyn till att den försändelse som Bertil Ströberg enligt det uppgivna uppdraget skulle hämta, efter en konspiratorisk promenad, skulle överlämnas till en person på Continental framstår det som svårförståeligt att Bertil Ströberg inte på något sätt ursäktar det besvär han kan komma att förorsaka den på Continental väntande personen. Någon närmare tidpunkt på dagen för sammanträffandet på Continental var ju inte avtalad och den person som skulle motta försändelsen kunde därför bli tvungen att uppehålla sig där en obestämd tidsrymd flera dagar i rad. Som det nu utvecklade sig gick ju inte Bertil Ströberg till postanstalten Stockholm 1 förrän den 20 maj sent på eftermiddagen.

Därtill kommer att Bertil Ströbergs uppgifter om Sven Roland Larsson – om de är sanna – förutsätter att främmande makt eller någon annan grupp måste lägga ner stora ekonomiska och personella resurser för att kartlägga Bertil Ströberg och eventuella alternativa offer för en konspiration, för att bevaka Bertil Ströberg – och de andra – så noga och med sådant samband att en händelse som Djurgårdshändelsen snabbt kunnat iscensättas framför Bertil Ströberg eller någon av de andra. Även detta framstår som orimligt.

Slutligen vill hovrätten, i likhet med tingsrätten, framhålla Bertil Ströbergs beteende vid och i anslutning till gripandet.

Genom vad nu sagts och tingsrätten i övrigt framhållit finner hovrätten klarlagt att Bertil Ströbergs uppgifter om Sven Roland Larsson och dennes brev och uppdrag är en konstruktion, avsedd att utgöra bakgrund till en förklaring som skulle göra påståendet om en konspiration trovärdig. Den minneslapp som anträffades i Bertil Ströbergs lägenhet och det brev som denne skrivit adresserat till S R L:son har följaktligen tillkommit som ett led i brottsplaneringen. Det skall i det sammanhanget noteras att ambassadbrevet undertecknats S R L – en förkortning som också återfinns i minneslappen. Hovrätten finner att den enda rimliga förklaringen till att Bertil Ströberg haft kännedom om instruktionerna i ambassadbrevet är att han är gärningsmannen eller åtminstone medverkat såsom gärningsman i det spioneribrott åklagaren påstått. Åtalet skall därför – såsom tingsrätten funnit – bifallas.”

Är hovrättens domskäl hållbara?

- Vad hovrätten syftar på, då den skriver att Ströbergs uppgifter om mötet med Sven Roland Larsson och brevet från denne varit mycket utförliga när det gällde neutrala omständigheter men motsägande och undantagande i känsliga delar, framgår inte närmare.

- Inte heller framgår vad hovrätten menar med att Ströberg vid tingsrätten beskrivit händelsen som en dramatisk scen men i hovrätten som ett intermezzo. Det sägs dock inte att Ströberg skildrat ett annat händelseförlopp än det han förut beskrivit.

- Hovrätten anser att med den ställning och utbildning i säkerhetsfrågor som Ströberg hade borde den händelse han beskrivit i hög grad ha väckt hans misstänksamhet.

Trots att hovrätten, som den senare anför, finner det orimligt, att främmande makt skulle handla så, anser den alltså att Ströberg borde ha misstänkt detta.

- Hovrättens fortsatta resonemang innebär att Ströbergs berättelse inte kan vara sann, därför att han skulle ha misstänkt att främmande makt låg bakom och då inte handlat så som han påstår.

Ströberg hade dock ingen anledning tro att djurgårdshändelsen spelades upp för att han skulle få se den. Han kan inte antas ha trott annat än att det var en tillfällighet att han fick se den.

- Hovrätten anser att det beroende på om djurgårdshändelsen varit ett intermezzo eller en dramatisk händelse skulle ha varit anmärkningsvärt eller helt oförståeligt om Ströberg slagit följe med en främmande man på en längre promenad in mot staden och lämnat uppgifter om namn och adress utan att inhämta någon information om mannen.

Ströberg bör dock ha funnit det naturligt, att den skrämde mannen gärna ville ha sällskap. Han kunde ju befara att eljest bli gripen på nytt. Ströberg hade ju ingen anledning tro att det kunde innebära någon fara att låta mannen göra sällskap. Möjligen att angriparna i bilen skulle göra ett nytt angrepp mot mannen trots att han befann sig i Ströbergs sällskap. Men det måste ha framstått som föga troligt.

Ströberg hade inte heller någon anledning att fråga ut mannen. De skulle ju snart skiljas. Att Ströberg sade sitt namn var närmast en artighet och att han uppgav var han bodde kan ha varit avsett enbart som en förklaring till att han avvek. Dessutom kan Ströberg senare ha slutit sig till att han uppgav exakt adress av det faktum att den stod på det brev han fick från Sven Roland Larsson

- Hovrätten anser det orimligt att en omvitnat säkerhetsmedveten officer i Ströbergs ställning inte skulle reagera över djurgårdshändelsen i förening med brevet från Sven Roland Larsson.

Ströberg hade dock när han fick brevet fortfarande ingen anledning tro att djurgårdshändelsen spelats upp för att han skulle se den.

Brevet gjorde honom ändå tveksam. Han fann att brevskrivaren uttryckte sig ledigare än Sven Larsson gjort och han tvekade om uppdragets verkliga innebörd. Han misstänkte svagt att det kunde vara fråga om narkotikabrott. Han ställde därför i sitt svar som villkor, att han inte skulle bli inblandad i något som helst brottsligt och att den försändelse han hämtade så som brevskrivaren lovat skulle öppnas vid överlämnandet.

- Hovrätten anser vidare att innehållet i Ströbergs brev till Sven Roland Larsson stärker orimligheten i Ströbergs berättelse.

Att Ströberg ställde sitt svar till "S R L:son" och undertecknade det "BS" var dock helt tillräckligt. Någon anledning att vara särskilt artig hade Ströberg ju inte.

Ströberg hade inte heller anledning ursäktas för att han kunde bli förhindrad den 18/5 och lovade att då försöka den "19/5 o s v".

Hovrättens uppgift att någon närmare tidpunkt inte hade avtalats är felaktig. Enligt Ströbergs anteckningar skulle det ske vid 17-tiden.

- Efter att ha prövat innehållet i Ströbergs berättelse behandlar hovrätten frågan, om det är troligt att främmande makt eller annan grupp genomfört en sådan konspiration som Ströberg berättat om. Hovrätten utgår från att man i så fall kartlagt flera alternativa offer och bevakat alla så noga och med sådant samband att man snabbt kunnat iscensätta en sådan händelse som djurgårdshändelsen. Hovrätten anser att det skulle ha krävt så stora personella resurser att det är orimligt.

Hovrätten verkar här ansluta sig till Christer Ekbergs bedömning. Andra uppfattningar framfördes dock av Ingemar Strandberg och Wilhelm Agrell.

Strandberg yttrade, att det i det skildrade händelseförloppet inte fanns något som sade honom, att det inte kunde var en konspiration av främmande makt och att det inte fanns något som sade, att det inte skulle gå att genomföra. Han tyckte det var ett genialiskt drag att göra så som djurgårdshändelsen beskrivits.

Agrell anförde: Genomförandet av djurgårdshändelsen kan knappast ha erbjudit en organisation för hemliga operationer några större problem. Missade man på någon kontaktpunkt, fanns det möjlighet till omtagning. Ekbergs resonemang om djurgårdshändelsen är inte hållbart. Jag kan inte se att man måste vara ute på ståt'n med patruller åt alla håll där Ströberg kan tänkas röra sig. Det måste vara lätt att organisera, att en bil med tre personer skall befinna sig på Ströbergs promenadväg. Ströberg är inte medveten om att han är förföljd eller övervakad. Det skulle vara mycket enkelt att följa efter honom på avstånd och, när han kommit till Djurgården, köra förbi honom och lägga sig i bakhåll på en lämplig plats.

Med hänsyn till det Strandberg och Agrell anført kan man inte anse det orimligt att främmande makt genomfört den påstådda konspirationen.

- Hovrätten framhåller slutligen som ett skäl att inte tro på Ströbergs berättelse hans beteende vid och i anslutning till gripandet

Att Ströberg då blev upprörd, svettades och måste lägga sig, behöver dock inte betyda att han skrivit ambassadbrevet. Han hade ju enligt sitt svarsbrev misstänkt, att det var fråga om annan brottslighet, och kunde vid gripandet bli rädd för att misstänkas vara iblandad i den.

- Hovrätten menar, att Ströberg skrivit och skickat brevet till Sven Roland Larsson för för skens skull för att styrka en påhittad berättelse.

I så fall skulle Ströberg, när han kom till postkontoret, ha vetat att detta brev skulle finnas där, och hans ärende skulle då ha varit att fråga om det fanns mera post till Sven Roland Larsson. Men enligt postkassörskan gjorde han inte det. Detta talar starkt för att Ströbergs uppgifter om brevet till Sven Roland Larsson är sanna.

Hovrättens värdering av Ströbergs berättelse har tagit fasta på vad man vet om hans personliga egenskaper och hans ställning och utbildning i säkerhetsfrågor. Hovrätten

har bedömt om det med hänsyn härtill var troligt att Ströberg handlat så som han berättat.

Man bör emellertid också pröva om innehållet i berättelsen är sådant, att en skyldig Ströberg skulle ansett att den kunde skydda honom mot misstankar.

Vad en skyldig Ströberg kunde anse sig behöva var en berättelse som gjorde det troligt, att författaren av ambassadbrevet använde en ovetande Ströberg för att hämta ett svar, som han själv inte kunde eller vågade hämta. För detta passar dock inte den berättelse Ströberg lämnade. Det skildrade händelseförloppet är ett alltför omständligt och osäkert sätt att skaffa en budbärare.

Vad Ströbergs berättelse kunde passa till var i stället, att man på polsk sida ville göra honom oskyldigt misstänkt. Men det kunde inte bli trott, med mindre polackerna lämnade ut ambassadbrevet, och att de skulle göra det kan man inte anta att Ströberg kunde föreställa sig. Något sådant hade veterligen inte hänt och stred mot en säkerhetstjänsts normala uppgifter.

Innehållet i Ströbergs berättelse är följaktligen inte sådant, att det är troligt att en skyldig Ströberg skulle ansett att det kunde skydda honom. Det är alltså inte troligt att Ströberg hittat på berättelsen.

För bedömningen av frågan om Ströberg blev utsatt för en konspiration är det viktigt att pröva varför polska ambassaden lämnade över ambassadbrevet till utrikesdepartementet.

Det har antagits att orsaken var att man trodde sig vara utsatt för en provokation.

Mot detta talar att man på polsk sida såsom översten Filip Grudemark framhållit säkerligen kände till att svensk lag inte tillåter brottsprovokation.

Det är vidare inte troligt att man på polsk sida trodde att svensk säkerhetstjänst lämnade ut så kvalificerade hemliga upplysningar om svenska militära anläggningar som brevet innehöll. Såsom Agrell framhållit skulle det innebära att svensk säkerhetstjänst fördärvade det den är satt att skydda.

Vare sig polackerna trodde det var en provokation eller ett brev från en spion som självmant anmälde sig, kunde de, som Agrell också framhållit, behålla brevet utan att göra sig skyldiga till något som kunde utnyttjas mot dem.

Slutsatsen blir därför, att polackerna, vare sig de fått brevet av en spion eller själva tillverkat det, överlämnade brevet för att åstadkomma en svensk spionskandal. De talade om att de kände till de hemliga upplysningarna i brevet och de gav svensk säkerhetspolis möjlighet att gripa den person som skulle fråga efter ett svar.

Med hänsyn till detta är det inte osannolikt att de också konspirerat så som Ströberg berättat.

Hovrätten anser att av de två tänkbara förklaringarna till att Ströberg infann sig på postkontoret är den som Ströberg uppgivit orimlig och att åklagarens påstående därför är styrkt. Den anser alltså att den oförsiktighet som Ströberg skildrat var mera osannolik än det avsiktliga brott mot rikets säkerhet som åklagaren påstått. Men oförsiktigheten anses osannolik med hänsyn till vad man vet om Ströbergs egenskaper och ställning. Och det avsiktliga brottet måste mot samma bakgrund anses ännu osannolikare.

Att en av två tänkbara förklaringar är osannolik kan inte anses som bevis för att den andra är den rätta om också den är osannolik, i synnerhet inte om den är ännu mera osannolik. Hovrättens resonemang är alltså både orimligt och ologiskt.

En konspiration?

Det finns i utredningen en hel del som stämmer med en konspiration:

Att Ströberg på Valhallavägen hade en rysk granne som kan förmodas haft möjlighet att se eller höra när Ströberg kom hem och eller gick ut.

Att den försändelse som uppgivits ha innehållit ambassadbrevet inte sändes med posten utan med en taxi.

Att denna försändelse enligt påskriften på ytterkuvertet var ställd till polska ambassaden men med konsulatets adress.

Att den man som lämnade försändelsen till taxiföraren Olsson inte visats vara Ströberg.

Att Olsson på konsulatet mottogs på ett sätt som inte var motiverat av en försändelse som enligt påskrift innehöll en visumansökan.

Att Olsson, enligt vad han uppgav i hovrätten 1983, tyckte att den dam som tog emot honom på konsulatet verkade uppskärnad och att det var en konstig stämning hela tiden han var där.

Att en tjänsteman på konsulatet sprättade upp innerkuvertet och tittade på innehållet, trots att det enligt påskrift var mycket konfidentiellt och skulle brytas av militärattachén eller ambassadören.

Att ambassaden och ambassadören på kuverten stavats med endast ett S.

Att ambassadbrevet av polska ambassaden överlämnades till utrikesdepartementet.

Att det i den åtföljande skrivelsen stod, att Olsson på fråga uppgivit, att han fått försändelsen på Stockholms Central, vilket Olsson då han hördes i tingsrätten inte mindes att han sagt.

Så bör det ha gått till.

Den uppmärksamhet, som den ryska ubåtens grundstötning i Karlskrona skärgård i oktober 1981 och ubåtsspaningarna i Stockholms skärgård fått, ville man från rysk sida minska genom att skapa en svensk spionskandal. Man ville få en hög svensk officer misstänkt. Den polska underrättelsetjänsten utsågs att utföra detta.

Ett förfalskat brev med svenska försvarshemligheter, som rysk underrättelsetjänst kände till, skulle sändas till polska ambassaden. I det skulle svar begäras till en fingerad person på adressen Poste restante, Stockholm 1. Brevet skulle avslöjas för svenska myndigheter. Sedan skulle en hög svensk officer förmås att gå till postkontoret och fråga efter en försändelse till den fingerade personen. Svensk säkerhetspolis skulle då vara där och gripa officeren.

Genom spaningar av bl a en ryss som bodde granne med Ströberg fann man att han kunde antas bli ett lämpligt offer.

Ströberg skulle luras att tro att han gjorde en person en tjänst. Denna person skulle var en polsk agent. Agenten skulle kalla sig för det namn som angavs i brevet till ambassaden. Sedan skulle man sända Ströberg ett brev där den fingerade personen bad Ströberg att göra honom ännu en tjänst genom att hämta ett brev till honom på Stockholm 1.

Den tjänst som Ströberg skulle luras tro att han gjorde var att han avvärjde ett kidnappingsförsök mot agenten. Detta skulle ske då Ströberg tog en promenad.

När Ströberg en söndag gick ut, meddelade den ryske grannen detta till tre polska agenter som sedan i en bil skuggade Ströberg ut på Djurgården. När Ströberg där vek av mot Djurgårdsbrunnns värdshus, körde de förbi och stanna några meter in på Hunduddsvägen.

Då Ströberg närmade sig, spelade de upp kidnappingsförsöket så att Ströberg trodde att det var hans ankomst som avbröt det. Den "undkommande" agentens uppgift var sedan att spela upprörd, att uppge för Ströberg att han hette Sven Larsson och att fråga Ströberg vad han hette och var han bodde.

Att det i ambassadbrevet uppgavs så mycket utan att brevskrivaren först fått någon ersättning, kunde på svensk sida väcka undran, men man ville från polsk sida åstadkomma så stor skandal som möjligt.

Att man överlämnade brevet till utrikesdepartementet, kunde även det väcka undran, men man förutsåg, att svensk säkerhetspolis inte skulle låta bli att undersöka om någon skulle fråga efter svar på postkontoret.

Ambassadbrevet skulle adresseras till polska ambassaden men till polska konsulatets gatadress och sändas med en taxichaufför. Därigenom skulle man få ett vittne som kunde styrka hur brevet kommit till polackerna. Att gatadressen inte var den rätta skulle av personal på konsulatet tas som anledning att kontrollera inne-

hållet. Och att det på ytterkuvertet stod att brevet innehöll en visumansökan men på innerkuvertet, att det skulle lämnas till ambassadören personligen, skulle tas som anledning att fråga taxichauffören om hans namn. För den händelse taxichauffören sedan skulle komma ihåg att det var en annan person än Ströberg som lämnat honom brevet, skulle detta kunna förklaras med att det i brevet uppgavs att tre personer var inblandade

Detta förfarande borde ske när konsulatet var öppet. Det borde också göras troligt, att Ströberg själv lämnat brevet till taxichauffören, genom att det lämnades på en tid då Ströberg inte befann sig på sin arbetsplats. Den ryske grannen fick därför order att meddela om Ströberg kom hem till sin bostad vid en tid då konsulatet var öppet.

I avvaktan på detta väntade man med att i ambassadbrevet ange tid för det begärda svaret. Den skulle anpassas till dagen för brevets inlämnande på konsulatet.

Då Ströberg den 22 april vid lunchtid kom hem, meddelade den ryske grannen genast detta. Ambassadbrevet försågs med datum för svar, "senast den 16 maj 1983", och lades i innerkuvertet som försågs med påskrift och ytterkuvertet, som också försågs med påskrift. Därefter for en agent skyndsamt till centralstationen där han lämnade brevet till Olsson.

Intressant är att radavstånden i den öppna delen av ambassadbrevet tyder på att datumangivelsen infogats efter det att den andra texten skrivits. Den verkar vara inklämd mellan två tidigare skrivna rader.

Av ännu större intresse är att den som skrev på kuverten gjorde ett misstag som avslöjar att han var polack. Han skrev "AMBASAD" och "AMBASADÖR" med ett s. Så gör man i Polen, vilket framgår av en stämpel på ambassadens brev till utrikesdepartementet, medan man i Sverige skriver med två s. Den svenska stavningen hade använts i det inneslutna brevet. Där står "AMBASSADENS BALKONG".

Sedan gällde det att få Ströberg att fråga efter ett brev till Sven Roland Larsson på Stockholm 1.

Ett brev från "Sven Roland Larsson" sändes till Ströberg . I det ombads han att den 18 maj på Stockholm 1 hämta ett brev till Sven Roland Larsson och att senast den 11 maj i ett brev till Sven Roland Larsson med adressen Stockholm 1 svara om han var villig att göra detta.

Genom att be Ströberg sända detta svar ville man undvika att Ströberg misstänkte att det var någon fara förknippad med att hämta brevet. Bad man honom bara hämta ett brev till Sven Roland Larsson på postkontoret och överlämna det till en person i Hotell Continentals entré, skulle Ströberg kunna tro att Sven Roland Larsson på

grund av någon fara inte kunde hämta det själv. Genom att be Ströberg att först sända ett svar till Sven Roland Larsson på samma adress, skulle man ge Ströberg uppfattningen att det inte var någon fara för Sven Roland Larsson att själv hämta post till honom där och att anledningen till att han bad Ströberg göra det var någon annan. Ströberg skulle kunna tro, att det var fråga om ett skämt och att Sven Roland Larsson kanske ville bjuda honom på en måltid på hotellet som tack för hjälpen.

Ett viktigt skäl till att be Ströberg sända ett svar var också att Ströberg redan genom att göra detta kunde bli misstänkt för inblandning i den spioneriäffär som ambassadbrevet gav sken av. I det brevet bads ju ambassaden sända ett svar till Sven Roland Larsson med adressen Stockholm 1 senast den 16 maj. Genom att be Ströberg att innan dess sända sitt svar dit, ville man åstadkomma att säkerhetspolisen öppnade detta och, även om svaret var avböjande, misstänkte Ströberg för att vara inblandad.

Allt gick sedan som det var planerat och den polska och den ryska säkerhetstjänsten bör ha blivit mycket nöjda och kanske också litet förvånade.

Om de sedan sände novemberbrevet och januaribrevet för att hjälpa Ströberg eller för att retas med den svenska säkerhetstjänsten eller med bägge dessa syften, kan man undra. -Troligen med bägge!

4.7.2008

Göran Dufwa